

Dyrevernalliansen

FAKTA OM DYREVELFERD I INTENSIVT LANDBRUK

Oppdatert 01.11.2022

Husdyrhold i Norge har blitt mer intensivt. Denne utviklingen vil trolig tilta i årene framover, og har en høy pris for dyrene. Intensivt landbruk kjennetegnes av rasjonalisering og effektivisering, med høye krav til inntjening.

INTENSIVERINGEN AV NORSK HUSDYRPRODUKSJON

I etterkrigstida vokste det fram mer industrielle produksjonssystemer i norsk landbruk. Kunnskapen om dyrevelferd var liten. Det var høye intensiveringskrav og en optimistisk tro på at så lenge ytelsen var tilfredstillende, var det garanti for at dyra hadde det bra nok.[1,2] Intensivering handler om mer intensivt bruk av jordsmonn, bygninger og andre innsatsfaktorer. Dyrevelferdsmessig kan intensivering øke risiko for sykdom og minske mulighet for god livskvalitet.[6]

Produksjonssystemene utviklet den gang har i ettertid vist seg å gå grunnleggende på akkord med dyras behov. I dag er dyrevelferd anerkjent som et viktig satsingsområde, av myndigheter, politikere og næringsliv.[1,3] Likevel er fortsatt mange av de mest intensive systemene i bruk, fordi husdyrnæringas investeringer og tillærte produksjonsmetoder i stor grad har basert seg på disse.

Den nye arbeidsformen innebærer større dyretall, kortere levetid for det enkelte dyret og mer mekanisert stell.[4] Den økonomiske verdien til det enkelte dyret har blitt mindre, samtidig som kravene til profitt stadig øker.[5] I praksis skjer derfor mesteparten av dagens produksjon i stor grad etter minstekravene i forskriftene til dyrevelferdsloven. For å få gjennom forbedringer i forskriftene, stilles det høye krav til at disse dyrenes behov kan dokumenteres vitenskapelig. I tillegg veies behovene opp mot andre samfunnshensyn.

Disse rammebetingelsene påvirker mange sider ved dyrenes velferd, som avl, fôring og levested. Konsekvenser er lidelser som produksjonssykdommer og stressbelastninger.

// INNHOLD

- AVL FOR EFFEKTIV PRODUKSJON
- INTENSIV FORING
- SOSIAL ADFERD
- HUSDYRMILJØ
- BONDEN
- TRANSPORT OG SLAKTING
- ER INTENSIV HUSDYRPRODUKSJON BÆREKRAFTIG?
- BEDRE DRIFTSFORMER

I.L. Hauge

// UTFORDRINGER I INTENSIVT LANDBRUK

AVL FOR EFFEKTIV PRODUKSJON

Målet med avl er å forbedre egenskaper som er viktige for den tiltenkte bruken av dyret. Avlen har i stor grad ensidig konsentrert seg om økonomisk viktige egenskaper, slik som høy produksjon og rask tilvekst.

Utpreget ensidig seleksjon på produksjonsegenskaper har ført til mindre robuste dyr: De har mindre evne til å klare seg selv, endel fungerer dårligere sosialt og det har negative helsekonsekvenser. Avlsrelaterte sykdommer eller skader er derfor en utfordring i norsk husdyrproduksjon.[3,22]

Utviklingen av intensiv produksjon var basert på at man trodde at dyras adferdsbehov i stor grad hadde blitt avlet bort. Disse ble derfor ikke tatt særlig hensyn til. I dag er det faglig anerkjent at grunnleggende adferdsbehov, f.eks. tilknyttet eting og reproduksjon, i liten grad påvirkes av avl. Når dyra ikke får mulighet til å tilfredsstillende slike behov opplever de frustrasjon og langvarige stress. Det kan gi dårlig helse og adferdsforstyrrelser.[7,8]

I dag dominerer et fåtall kommersielle raser norsk husdyrproduksjon. Satsingen på få raser minsker mulighetene for å ha eldre husdyrraser tilgjengelig. De gamle husdyrrasene har ofte bedre helse og er mer robuste, men produserer mindre. Å velge raser tilpasset lokale forhold muliggjør bedre utnyttelse av lokale fôr- og beiteressurser, og øker muligheten for å ha dyra utendørs. For eksempel er gamle storferaser bedre tilpasset å beite i bratte dalsider.[9,10]

Norske kyrs melkeproduksjon er doblet siden 1960-tallet. | I. L. Hauge

Avlen har, i kombinasjon med mer intensiv fôring, ført til en enorm økning i produksjonen. I landbruket har det lenge vært en utbredt myte at høy ytelse – i form av egglegging, melkeproduksjon, tilvekst eller antall avkom – er en god indikator på at dyret har det bra. Forskerne er imidlertid i dag blitt mer varsomme med å trekke slike konklusjoner. Dyra er blitt avlet for høy ytelse, og egenskaper som har vært gjenstand for sterk seleksjon er ikke så følsomme for variasjoner i velferdsnivået. Helsetilstanden skal dermed være veldig dårlig før den går ut over produksjonen.[3] Høy ytelse kan tvert imot være en fysiologisk belastning, som på lengre sikt gir økt risiko for såkalte produksjonsslidelser. Slike helseproblemer er fraværende hos dyr i naturen.[11,12]

INTENSIV FÔRING

Dyr i intensiv produksjon er høyt ytende. Landbruksnæringens fagfolk kaller dem innimellom «toppidrettsutøvere». Det innebærer at de er mer sensitive for stress.[12,13]

Dyr som får være på beite tilbringer store deler av tiden på å lete etter mat, bearbeide og spise den. Dette er grunnleggende adferdsbehov. De fleste produksjonsdyrene er planteetere, og kosten bør bestå av en god del grove plantefibre. I intensiv produksjon får de tildelt maten, som ofte er kraftfôr (konsentrert, ensartet fôr) i stedet for å lete den fram selv. Dermed tar det svært kort tid å innta maten, spise den og fordøye den. Dyra får ikke tilfredstilt adferdsbehovene sine tilknyttet eting. Det resulterer i frustrasjon og adferdsforstyrrelser. For stor andel kraftfôr kan føre til helseproblemer, og for avlsdyr som må fôres restriktivt kan det innebære konstant sultfølelse.[13,14]

Dyr bør ikke ha for liten eteplass. | Dyreværnalliansen

Husdyr er sosiale, og har behov for å spise samtidig med andre gruppemedlemmer. I fjøs der det er færre eteplasser enn dyr, oppstår det derfor lett uro når ikke alle får spise samtidig. Det kan oppstå uheldig konkurrans mellom dyra. De blir stresset og noen dyr får ikke spist seg mette. I melke- og svineproduksjon, blir mordyr og avkom skilt fra hverandre kort tid etter fødselen. Ungene får enten melkeerstatning eller blir advent raskere og går over til annet fôr. Det øker risikoen for diaré. Utilfredstilt diebehov gir seg utslag i adferdsforstyrrelser.[14]

SOSIALE BEHOV

Det å leve i familiegrupper er en viktig del av produksjonsdyras adferdsbehov. De unge søker trygghet og får opplæring av foreldrene sine. Når dyra får være i stabile grupper over tid, etablerer de en rangorden seg i mellom slik at fordeling av ressurser som mat og areal foregår fredfullt.

For å oppnå en rasjonell produksjon, sorteres imidlertid ofte produksjonsdyra i grupper etter kriterier som alder, størrelse og kjønn. Mødre blir dermed ofte adskilt fra avkommet sitt og ukjente dyr blir blandet med hverandre. Dette får negative konsekvenser for adferdsutviklingen til det enkelte dyret og for det sosiale samspillet i flokken.[7]

Et eksempel er problemet med fjørhakking hos verpehøner, som blant annet kan forklares med at de har vokst opp uten voksne høner tilstede.[15]

Et annet eksempel er at melkekyr skilles fra kalvene sine kort tid etter fødsel, til tross for at samvær med voksne kyr de første levemånedene kan ha positiv effekt på kalvenes sosiale evner senere i livet. Forskning tyder blant annet på at kalver oppfostret av sine mødre selv er bedre mødre når de blir voksne.[21]

I eggproduksjonen blir kyllingene ruget ut på fabrikk. | I.L. Hauge

DÅRLIG INNEKLIMA OG NAKENT LEVEMILJØ

Klimaet og kostnadsnivået i Norge innebærer at bygningsutgiftene i norsk landbruk generelt er høye. Dyra står gjerne tett, og inneklimaet kan gi helseproblemer. Det blir produsert mye støv i husdyrrom, spesielt i hus til gris og fjørfe. Dette fører til nedsatt velferd, slik som skader i luftveiene. Den høye dyretettheten øker smittepresset.[16,17]

Hold av dyr på bås, i bur eller i trange binger medfører svært liten bevegelsesfrihet. Dyr kan ha problemer med å innta normale kroppsstillinger, få mosjonert, utfolde seg sosialt og opprettholde tilstrekkelig sosial avstand til andre individer. Å være oppstallet for trangt i et stimulifattig levemiljø kan føre til at dyra plager hverandre.[1,3]

Som en konsekvens av kravet til rasjonell rengjøring og slitesterke materialer, er levemiljøet i fjøs ofte utformet ensformig og nakent. Det stimulifattige miljøet gir liten mulighet for tilfredstillende av naturlige adferdsbehov, som å undersøke og tygge på nye objekter.[18] Det kan også få negative konsekvenser for dyras fryktnivå eller utvikling av deres evner til å tilpasse seg nye situasjoner.[8]

I grisefjøs er gulvet av betong, med hull som skal slippe avføringen igjennom. Det er rasjonelt, men vanskeliggjør bruk av nok strø for grisene å rote i. For å prøve å unngå at grisene plager hverandre, henger noen bønder opp snorer. | Dyrevernalliansen

STELL OG TILSYN

Det blir gjerne sagt at den menneskelige faktoren – røkterens stell og tilsyn med dyra – er den viktigste av alle faktorer i husdyrproduksjonen. Intensivt landbruk har mer automatisert drift og større flokker. Det innebærer mindre kontakt mellom menneske og dyr.

Intensivt landbruk kjennetegnes av at dyra holdes under restriktive forhold. Dette gjør dyra mer avhengig av drifts-rutiner, tilsyn og stell.[1] Da er det spesielt viktig med gode rutiner. I dagens norske landbruk er bonden ofte avhengig av arbeid utenom gården for å skaffe tilstrekkelige inntekter. Dette kan medføre at det blir for liten tid til å ta hånd om dyra på en optimal måte. Økt besetningstørrelse kan gjøre det mulig med fulltidsjobb på gården.

Økt besetningstørrelse kan ha både positive og negative effekter på tilsynet. I større besetninger er produksjonen ofte mer industrialisert, som innebærer at tekniske systemer i større grad har erstattet den daglige kontakten mellom røkteren og dyra. Røkteren er sjeldnere tilstede for å observere og følge opp dyra og vise omsorg for dem. Samtidig gir datasystemene tilgang til systematiske registreringer for mer profesjonell helseoppfølging. En indikasjon på dette er at større melkekyrbesetninger gjerne har bedre helsestatistikk.[19]

Mindre menneskelig kontakt, spesielt hvis kontakten har vært negativt ladet, kan gjøre dyra mer fryktsomme i situasjoner hvor de skal håndteres, for eksempel under transport og slaktning.[8]

I kyllinghuset kan det være vanskelig for røkteren å føre tilsyn med alle individene. | S. Lybæk

TRANSPORT OG SLAKTING

Rasjonalisering av slakterstrukturen har ført til at antall slakterier er blitt sterkt redusert. Dermed har gjennomsnittlig transporttid for enkeltdyret økt. På slakteriene foregår håndteringen av dyra under tidspress og med tvang, for å utnytte produksjonskapasiteten på anleggene maksimalt. Dyra opplever det stressende å bli utsatt for fremmede folk, sammenblanding med fremmede dyr, nye omgivelser og støy. For mer informasjon, les faktaarket vårt om transport og slaktning.[20]

ER INTENSIV HUSDYRPRODUKSJON BÆREKRAFTIG?

Effektiv matproduksjon og mindre klimagasser inngår i FNs bærekraftsmål. Om en ikke tar inn over seg helhetsbildet, kan intensiv husdyrproduksjon fremstå som en løsning for å nå målene.

I tillegg til miljøvern og økonomi, er det enighet om at etiske aspekter har avgjørende viktighet for om en husdyrproduksjon kan ansees som bærekraftig. Produksjonen bør foregå på en måte som er etisk og moralsk akseptabel. Det er økende samfunnsengasjement for å ikke gå på akkord med dyrevelferd. [23] Da bærekraftsmålene ble vedtatt i 2015, var ikke dyrevelferd eller dyreetikk eksplisitt nevnt i de 17 hovedmålene eller i de 169 delmålene. Det er likevel for alle 17 målene påvist dyrevelferdsrelevans, viser en analyse basert på innspill fra akademikere i åtte land.[26] De seneste årene har det fra flere hold, også av FN, blitt påpekt at dyrevelferdsperspektivet har blitt for lite inkludert i arbeidet med målene og at det er behov for å inkludere dyrevelferdsaspekter i en helhetlig tilnærning når strategier for bærekraft skal vedtas.[23-28] I 2022 ble det på et møte i FNs miljøforsamling UNEA-5 gitt bred støtte til en resolusjon som kobler dyrevelferd til miljø og menneskehelse.[29]

Globalt står matvareproduksjon for om lag 37 % av utslippene. Godt over halvparten av utslippene fra landbruket knyttes til dyrehold.[30] Intensive husdyrproduksjoner forbruker store mengder kraftfôr. En del av kraftfôret til norske husdyr er importert soya fra regnskogsområder. Norsk kjøttproduksjon beslaglegger årlig jordbruksareal i utlandet på rundt 546.000 dekar.[31] Dette tilsvarer arealet på 77.000 fotballbaner.

I Norge økte kjøttforbruket fra 53 til 74,6 kilo per person fra 1989 til 2020.[33] Det anslås at over 90 % av det norske landbruksarealet brukes til kjøttproduksjon.[32] 94 % av landbrukssubsidiene går til å støtte produksjon av kjøtt, egg og melk.[31] Økt andel plantebasert kost er mer bærekraftig. Regjeringens kunnskapsgrunnlag Klimakur anslår at en moderat reduksjon i kjøttkonsumet til fordel for mer plantebasert kost og fisk, vil redusere utslippene med 2,9 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i perioden 2021–2030. Dette vil være et billig klimatiltak, med en tiltakskostnad under 500 kroner per tonn, og er samtidig et av tiltakene som har størst reduksjonspotensial for CO₂. [34]

Dagens intensive storproduksjon av animalske råvarer innebærer mange dilemmaer som gjør at det vanskelig kan sies å være en løsning for bærekraftig matproduksjon. Det er behov for nytenking. Redusert og mer ekstensiv produksjon vil være nødvendig på sikt.

Les artikkelen «[Dyrevelferd relevant for FNs bærekraftsmål](#)» for mer informasjon.[35]

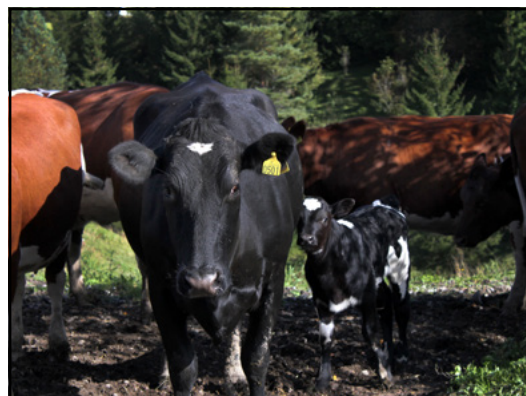
// BEDRE DRIFTSFORMER

BEDRE DRIFTSFORMER

Det finnes driftsformer som ivaretar dyras behov i større grad. Det finnes også slakterier som skåner dyra for transport eller for slakting på fabrikk.

Økologisk produksjon er basert på grunnleggende prinsipper som i større grad skal legge til rette for sunne raser, naturlig adferd og tilgang til beite. Dagens regelverk sikrer imidlertid ikke dette. En del økogårder har betydelig bedre velferd enn minstekravene i regelverket.

Dyrevernerket er Norges første merkeordning som garanterer at dyra har bedre velferd enn minstekravene i offentlig regelverk. Ordningen ble lansert av Dyrevernalliansen i 2018. Les mer på dyrevernerket.no.

I bedre driftsformer er kyr mer på beite. | I. L. Hauge

// DYREVERNALLIANSENS ARBEID

Dyrevernalliansen arbeider politisk for å bedre dyrevelferden i norsk landbruk. Kjernen i arbeidet er vårt faglige fokus. Samtidig informerer vi publikum, og gir deg som ønsker å hjelpe landbruksdyrene muligheten til å bidra i arbeidet.

DYREVERNALLIANSEN ARBEIDER FOR Å:

- Få vedtatt at en større andel av landbruksstøtten skal gå til planteproduksjon, og at subsidiene som gis til husdyrproduksjon vris til å støtte dyrevelferdstiltak.
- Innføre sunnere raser, mer beite og bedre driftsformer i norsk husdyrproduksjon.
- Opplyse publikum og myndigheter om intensivt landbruk.
- Bedre forbrukerinformasjon og øke tilgjengeligheten av bedre produktalternativer for forbrukerne.
- Redusere nordmenns kjøttforbruk og fremme større andel vegetarmat i kostholdet.
- Få bedrifter og offentlige institusjoner til å stille dyrevelferdskrav ved matinnkjøp.
- Innføre økte kompetansekrav til bønder om dyrevelferd og bedre driftsformer.

// DU KAN HJELPE LANDBRUKSDYRENE

HVA DU KAN GJØRE

- Bli fadder i Dyrevernalliansen i dag! dyrevern.profundo.no/fadder
- Følg Dyrevernalliansen på facebook.com/dyrevern
- Meld deg på vårt nyhetsbrev, for å få oppdateringer og fakta: dyrevern.no/nyhetsbrev

// KILDER

- [1] Cronin, G.M., Rault, J. and Glatz, P.C. "Lessons learned from past experience with intensive livestock management systems", In: Mellor, D. and Bayvel, A. (eds.), *Animal welfare: focusing on the future*, Scientific and Technical Review 33 (1), OIE, April 2014.
- [2] Almås, R., *Norges landbruks historie*, Volum IV: Frå bondesamfunn til bioindustri, Det Norske Samlaget, 2002.
- [3] Landbruksdepartementet, St.meld. nr 12 om dyrehold og dyrevelferd (2002-2003).
- [4] Mejdell, C., "Dyreetik i praksis - Noen problemstillinger belyst gjennom uttalelser fra Rådet for dyreetikk", I: Føllesdal, A. (red.), *Dyreetik*, Fagbokforlaget, 2000.
- [5] Hegrenes, A., "Sentrale utviklingstrekk i norsk husdyrbruk etter krigen", *Norsk Veterinærtidsskrift* 5: 327- 330, 2005.
- [6] FAWC, *Sustainable agriculture and farm animal welfare*, Report, 2016.
- [7] Jensen, P., *The ethology of domestic animals*, CABI Publishing, 2002.
- [8] Grandin, T., «Mental health issues in farm animals: A music mixing board model of behaviour characteristics using the panksepp emotional system», In: McMillan, F. (ed.), *Mental health and well-being in animals*, Cabi International, 2020.
- [9] Hind, L. J., "Lita ku med stort potensiale", URL: nibio.no, publisert 8. august 2019.
- [10] Turner, J., «Traditional rare and fancy breeds», In: *Animal breeding, welfare and society*, Earthscan, 2010.
- [11] Coignard, M., Guatteo, R. et al. "Does milk yield reflect the level of welfare in dairy herds?", *The Veterinary Journal* 199: 184-187, 2014.
- [12] Dørum, A. L. (Felleskjøpet Agri), "Betydning av stress på produksjonsresultater", *Fjørfe* 7: 46-47, 2016.
- [13] Thingnes, S. L. (Norsvin), "Magesår en krevende utfordring", *Svin* 6: 30-31, 2016.
- [14] Koene, P., "Feeding and welfare in domestic animals", In: Bels, V (ed.), *Feeding in domestic vertebrates: From structure to behaviour*, CABI International, 2006.
- [15] Edgar, J. et al., "Review: Influences of Maternal Care on Chicken Welfare", URL: mdpi.com/journal/animals, *Animals* 6: 2, 2016.
- [16] David, B., Mejdell, C. et al., "Air quality in alternative housing systems may have an impact on laying hen welfare. Part II – Ammonia", *Animals* 5: 886-896, 2015.
- [17] tre kilder:
Mattilsynet, "Høring av forslag til endring av forskrift om høns og kalkun", Høringsbrev til Landbruks- og matdepartementet, 20. juli 2022.
Frønes, B., "Slår alarm om ventilasjon", *Bondebladet* (papirutgave), 17. mars 2016.
Gulliksen, S. M. (Animalia), "Grisefine lunger - ny forskning", *Svin* 2: 32-33, 2017.
- [18] Mason, G. and Rushen, J., *Stereotypic animal behaviour: fundamentals and applications to welfare*, CABI International, 2006.
- [19] Weary, D. M. (University of British Columbia), "Farm Size and Animal Welfare", Presentation at Vonne Lund memorial seminar, The Norwegian Veterinary Institute, 2 June 2014.
- [20] Dyrevernalliansen, "Fakta om dyretransport og slakting", URL: dyrevern.no.
- [21] Jensen, M., Lehmann, J., Mogensen, L. og Vaarst, M., «Er tidlig adskillelse af ko og kalv mest skånsomt?», URL: anis.au.dk, Aarhus universitet, 4. februar 2019.
- [22] Rådet for dyreetikk, *Dagens husdyravl i et etisk perspektiv*, URL: radetfordyreetik.no, 2009.
- [23] Broom, D., "Animal welfare complementing or conflicting with other sustainability issues", *Applied Animal Behaviour Science* 219: 104829, 2019.
- [24] Anbefaling D i paragraf VIII, med tittelen 'Animal health and welfare' i 'Proposed draft recommendations on sustainable agricultural development for food security and nutrition including the role of livestock', URL: fao.org/3/a-mr322e.pdf, publisert av FNs Committee on World Food Security, 2016.
- [25] Buller H., et al., "Towards farm animal welfare and sustainability", *Animals* 8(6), 81, 2018.
- [26] Keeling, L. et al., "Animal Welfare and the United Nations Sustainable Development Goals", *Frontiers in Veterinary Science*, 10 October 2019.
- [27] Llonch, P. et al., "Review: current available strategies to mitigate greenhouse gas emissions in livestock systems: an animal welfare perspective", *Animal* 11(2): 274-284, 2017.
- [28] UN, *The future is now - science for achieving sustainable development*, URL: sustainabledevelopment.un.org, Report, October 2019.
- [29] UN Environment Assembly of the United Nations Environment Programme, Fifth Session, *Draft resolution on the animal welfare-environment-sustainable development nexus*, 26 February 2022.
- [30] Xu, X., Sharma, P., Shu, S. et al., "Global greenhouse gas emissions from animal-based foods are twice those of plant-based foods", *Nat Food* 2, 724-732, 2021.
- [31] Gaasland, I., *Norsk produksjon av jordbruksvarer - hvem betaler regningen?*, Rapport, Samfunns- og næringslivsforskning AS ved Norges Handelshøgskole, 2020. (s. 28, tabell 20)
- [32] Vangelsten, B., *Mot et bærekraftig norsk matsystem: Effekt på selvforsyningsgrad og norsk jordbruk ved redusert konsum av kjøtt*, Masteroppgave, Nord Universitet, 2017.
- [33] Helsedirektoratet, *Utviklingen i norsk kosthold 2020*, Rapport, 2021.
- [34] Miljødirektoratet m. fl., *Klimakur 2030: Tiltak og virkemidler mot 2030*, Rapport, 2020.
- [35] Dyrevernalliansen, «Dyrevelferd relevant for FNs bærekraftsmål», URL: dyrevern.no, publisert 16. august 2022.